

A SWEDISH BACKLASH

Context Making in Feminist Discussions of Susan Faludi's *Backlash*

DANIEL NYSTRÖM

Keywords

Backlash, Susan Faludi, context making, intersectionality, Stödstrumporna, nation

Summary

In the 1990s, the publication of Susan Faludi's *Backlash. The Undeclared War Against American Women* provoked discussions amongst literary critics in Sweden. Particularly feminist and Women's Studies communities embraced the book's thesis and probed whether Swedish women had experienced a backlash similar to the one revealed and conceptualised by Faludi.

The aim of this article is to study the ways in which these communities used *Backlash* to interpret the political context in Sweden.

A key player in the discussions of *Backlash* and in promoting the idea of a Swedish backlash was a newly established political network called Stödstrumporna (The Support Stockings). The network was initiated by a number of well-known Swedish feminists and as a reaction to the outcome of the general election in 1991, in which the representation of women in the Parliament decreased. In addition, recent national statistics had shown that the income gap between men and women had widened during the 1980's. Stödstrumporna interpreted both of these events as examples of a broader backlash against Swedish women.

My supposition is that the labelling of specific contexts as examples of backlash can be understood as a kind of context making.

Through an intersectional analysis, this article inquires to what extent the naming of contexts produces ideas of nation and gender. In Historical Studies, context has been used as a way to conceptualise how historical events are products of the time and place in which they occur. Without disputing this view of context, this article argues that context to a large extent is a narrative produced by contemporary actors who have a vested interest in presenting a context, which promotes their own positions and agendas.

Feministiska problemformuleringar uppkommer och konstrueras på en mängd olika sätt. Vanligen ses de som reaktioner på aktuella tendenser i samhället. Daniel Nyström vänder här på perspektivet och undersöker vilka bilder av samhället som konstrueras i feministiska problemformuleringar. Är samhället ett givet sammanhang eller något som skrivs fram?

ETT SVENSKT BAKSLAG

Kontextskapande i diskussioner om Susan Faludis *Backlash*

DANIEL NYSTRÖM

På hösten 1991 publicerades boken *Backlash. The Undeclared War Against American Women* av journalisten Susan Faludi. Den rörde stor uppmärksamhet både hemma i USA och internationellt. Kortfattat drev Faludi tesen att 1980-talet hade kännetecknats av ett bakslag mot kvinnorörelsens landvinningar i vilket "feminismen" gavs skulden för olika samhällsfenomen som kvinnors ohälsa och skilsmässor. Vidare målade Faludi upp bilden av en stegrande sexism inom populärkultur som film och reklam.

I samband med publiceringen av den svenska översättningen, *Backlash. Kriget mot kvinnorna* (1992), började det i slutet av 1992 dyka upp artiklar i olika feministiska fora som behandlade ämnet backlash. Det rörde sig dels om recensioner av *Backlash*, dels om diskussioner kring bokens relevans för att tolka svenska förhållanden. Parallellt med dessa publikationer väckte boken stor uppmärksamhet i dagspress, där den både risades och rosades (se exempelvis Arrhenius 1992; Lundgren 1992; Ney 1992; Rubin 1992; Glans 1993; Åman 1993). De kritiska rösterna ställde sig tveksamma till idén om ett allomfattande bakslag och beskrev boken som konspiratorisk. De positiva rösterna såg Faludis argumentation som trovärdig och väldokumenterad och menade att hennes undersökning innebar en viktig feministisk insats.

I feministiska fora var omdömena om boken övervägande positiva.

Med feministiska fora menar jag kulturtidskrifter (*Kvinnobulletinen*, *Herrtha och Bang*) och vetenskapliga tidskrifter (*Kvinnovetenskaplig tidskrift* och *Tvärtanten*). Framförallt övertogs Faludis teser om ett bakslag mot feminismens landvinningar av det nystartade nätverket Stödstrumporna

Mitt syfte är att undersöka hur Faludis bok diskuterades i olika feministiska fora.

med journalisten Maria-Pia Boëthius, litteraturvetaren Ebba Witt-Brattström och företagsekonomen Agneta Stark som förgrundspersoner (Stark 1997: 228). Beroende på Stödstrumpornas namnkunniga företrädare, dess politiska strategi att hålla nätverket slutet och att hota med att starta en kvinnolista fick nätverket stort genomslag i såväl debatt som opinion (Törnqvist 2006: 62). Utöver att vara aktivt i samhällsdebatten låg nätverket bakom antologin *Backlash i Sverige?* (Kvinnotribunalen 1993) och den ledande stödstrumpan Boëthius skrev förordet till den svenska översättningen av *Backlash* (Boëthius 1992). Ståndpunkten att 1980-talet inneburit ett bakslag omhulldes av de flesta feministiska skribenter och begreppet backlash blev något av ett modeord. Det är artiklar ur ovanstående tidskrifter som explicit behandlar bakslags tematiken, antologin *Backlash i Sverige?* samt förordet till den svenska utgåvan av *Backlash* som jag studerar i den här artikeln.

Mitt syfte är att undersöka hur Faludis

bok diskuterades i olika feministiska fora – då främst av aktörer engagerade i det feministiska nätverket Stödstrumporna – i Sverige i början av 1990-talet, och hur boken användes för att sätta ord på svenska förhållanden. Fanns det ett bakslag mot kvinnorna även i Sverige? Om så, vad bestod detta bakslag i? Jag ska undersöka på vilka sätt *Backlash* ansågs ha relevans för förståelsen av svenska förhållanden och vilka kontexter som lyftes fram och betonades som tecken på backlash i Sverige. Mitt antagande är att kontext inte är något som bara finns där, utan något som aktivt konstrueras genom att vissa sammanhang framhålls framför andra. Det som beskrivs som ett svenskt bakslag är ur den synvinkeln inte enbart en beskrivning, utan också en konstruktion som säger något om vilken bild av Sverige som ansågs viktig att förmedla.

Tydligt bland skribenter som kommenterade Faludis bok var att de hade en tämligen klar uppfattning om vad som kännetecknade svenskt 1990-tal. I ett idéhistoriskt perspektiv är det intressant att fråga hur föreställningar om kontext blir till och hur de upprätthålls. Som bland annat Peter E. Gordon (2014) och Darrin M. McMahon (2014) framhållit finns det ofta en kontinuitet i hur en tid beskrevs då det begav sig – hur aktörerna själva uppfattade sin samtid – och hur den senare tolkats av historiker och andra. Gordon och McMahons antagande är att dåtidens aktörer var delaktiga i att skriva fram sina egna sammanhang och att berättelsen om dessa sammanhang på olika sätt levt vidare.

Det som dåtidens aktörer och nutidens

historiker framhåller som kännetecknande för Sverige i början av 1990-talet är emellertid bara en skärva av vad som hände under perioden. När jag tänker på Sverige i början av 1990-talet bör jag därför förhålla mig kritisk till varifrån mina kunskaper om perioden kommer. I två slumpvis utvalda *Dagens Nyheter* från början av 1990-talet läser jag rubrikerna ”Fryst fisk hälsorisk” och ”Mutbrotten ökar i Sverige”. Detta är två exempel på vad som hände i Sverige i början av 1990-talet – men föga överraskande har inget av dessa ämnen någon plats i mitt historiska medvetande. Däremot kommer jag omedelbart att tänka på de borgerliga partiernas valseger 1991, att Ny demokrati och Kristdemokraterna kom in i riksdagen och att Miljöpartiet åkte ur, att det skedde en rad mordbrandsattentat mot flyktningförläggningar och att Lasermannen härjade på gatorna. Det är något lurtt med att det är just dessa händelser som finns förankrade i mitt historiska medvetande och inte mutbrott och fryst fisk. Som idéhistoriker har jag skolats i att problematisera de sätt som svunnen tid presenteras i termer av epoker – krig och regenter – men likväl finns exemplen där likt idealtyper när jag tänker på det förflutna.

Historiografi och tidigare forskning

Den här artikeln studerar alltså hur Faludis *Backlash* diskuterades i olika feministiska fora i Sverige i början av 1990-talet. Det forum i vilket boken fick störst genomslag var bland företrädare för Stödstrumporna. Detta innebär att den här artikeln bidrar med kunskap om detta feministiska nätverk. Genom att avgränsa min artikel till

att studera diskussionen om Faludis bok i olika feministiska fora menar jag att några tongivande aktörer och deras feministiska analyser vid 1990-talets ingång kan belysas på nya sätt.

Även om Stödstrumporna sade sig representera alla kvinnor och att nätverket bestod av kvinnor i olika åldrar, uppfattades det i samtiden som ett återupptagande av 1970-talets feministiska projekt (Sangregorio 1991b; Ganetz 1992; Stark 1997). Bakslaget, som Faludi framställde det, riktade sig mot kvinnors ställning i allmänhet och mot kvinnorörelsens politiska framsteg i synnerhet, och det var kanske inte förvånande att äldre feminister var angelägna om att diskutera bokens teser och att mobilisera sig när kvinnorörelsens landvinningar ansågs hotade. En av de mer aktiva i lägesbeskrivningen var Inga-Lisa Sangregorio i *Kvinnobulletinen* – Grupp 8:s egen kulturtidskrift – som efter valet 1991 skrev flera artiklar om Faludis relevans för att tolka svenska förhållanden och om behovet av att kvinnor mobiliserade sig (Sangregorio 1991a, 1991b, 1992a, 1992b, 1993).

Tongångarna i den då nystartade tidskriften *Bang* var dock inte lika höga. När tidskriften 1992 ägnade ett temanummer åt 1970-talsfeminism kommenterade Hillevi Ganetz Stödstrumporna under rubriken ”Några ord till min kära storasyster ... om jag hade någon”:

Nu har du dessutom börjat försvinna iväg – med ett mystiskt leende på läpparna – på s k stödstrumpemöten. I en överseende ton blandat med avundsjuka sitter vi lillasysterar åter för

oss själva och skvallrar om de storasysstrar som igen och helt självklart tillskansat sig privilegiet att formulera problemställningarna (Ganetz 1992: 43).

Det fanns alltså en tveksamhet till att den feministiska agenda som Stödstrumporna formulerade var så allmängiltig som den framställdes. Ganetz tecknade en bild av den äldre generationen som ointresserad av yngre feministers åsikter: ”Fastän vi blivit så gamla att vi börjat köpa antirynkcremer och färga håret för att dölja gråa hår, så talade du om oss som ’en annan generation’ och den där dialogen vi önskat oss blev aldrig riktigt av” (Ganetz 1992: 43).

Existensen av feministiska generationer har debatterats av och till de senaste 25 åren. Inte alla håller med om att de spänningar som uppstått mellan olika feministiska grupper eller mellan olika genusvetenskapliga inriktningar handlar om generation (Edenheim 2010; Lykke 2012). Likafullt har debatterna ofta tagit avstamp i föreställningar om generation genom användningen av olika typer av generationsmetaforer. Debatterna har inte sällan formulerats i termer av relationer mellan mödrar, döttrar och sysstrar eller i termer av arvet efter 1970-talets kvinnorörelse (Lindén 2012). De ämnen som fallit under en så kallad generationsdebatt har varit talrika, allt från hur den feministiska historien ska skrivas till vilka politiska frågor som är viktiga för den feministiska kampen i dag, och till strider kring inkluderings- och exkluderingsprocesser, de feministiska rörelsernas form och karaktär, samt teoretiska förståelsemodeller.

I historieskrivningen om Stödstrumporna har generationsperspektivet haft en viss plats. En av de första böckerna att behandla nätverket och den feministiska kampen åren 1991-1994 var *(S)veket mot kvinnorna och hur högern stal feminismen* av journalisten Petra Ulmanen (1998). I boken porträtteras nätverkets politiska projekt som både lyckat och misslyckat. Ulmanen menar att nätverket var lyckat så till vida att kravet om ökad representation i folkvalda församlingar hörsammades av de flesta partier inför valet 1994 (samtliga partier utom Moderaterna och Ny demokrati). Samtidigt menar hon att Stödstrumporna innebar ett misslyckande eftersom nätverkets företrädare efter valet gick vidare till andra engagemang, och att den grund för feministisk kamp som nätverket åstadkommit inte byggdes vidare på (Ulmanen 1998: 68ff). Även Ulmanen gör bruk av generationsmetaforen i inledningen till boken, då hon i en passage ifrågasätter sina motiv till att göra en kritisk granskning av Stödstrumpornas verksamhet: ”När jag har skrivit den här boken har jag haft stora svårigheter med känslor av att vara illojal och att svika mina feministiska sysstrar, eller snarare mödrar” (Ulmanen 1998: 11). Likt Ganetz ser Ulmanen nätverket alltså som en generationsföreteelse.

Överlag finns det i historieskrivningen om Stödstrumporna en tendens att betrakta det som ett uttryck för något vidare än det bakslag nätverket självt

sade sig vara en reaktion mot. I artikeln "Varannan damernas väg till riksdagen – En romantisk historia" argumenterar Maria Törnqvist (2007) för att nätverket relativiserades i debatten genom att hotet om ett kvinnoparti motarbetades och att profilfrågan om "varannan damernas" övertogs av de etablerade partierna. Från att ha setts som ett radikalt politiskt förslag erkände nu de flesta partier en jämnare representation mellan kvinnor och män på riksdagslistorna. Anledningen till omsvängningen var, enligt Törnqvist, att Stödstrumpornas agenda omstöptes i debatten – från att vara ett radikalt politiskt förslag till att bli en fråga om "heteroromantik" och "samförstånd mellan kvinnor och män" (Törnqvist 2007). Med heteroromantik menar Törnqvist den språkliga förskjutningen från "könskvotering" till "varannan damernas".

Josefin Rönnbäck (2010) är inne på ett liknande spår i artikeln "'Utän kvinnor inget folkstyre': En historisk exposé över kampen för ökad kvinnorepresentation i Sverige", det vill säga att det vore förenklande att betrakta Stödstrumporna som enbart en reaktion mot valresultatet 1991. Rönnbäck anser att nätverket måste ses mot bakgrund av en längre feministisk kamp kring kvinnorepresentation som sträcker sig över hela 1900-talet. Snarare än att vara ett uttryck för en tillfällig feministisk nyck efter ett riksdagsval blir nätverket i Rönnbäck's tolkning del av en större demokratiseringsprocess. Rönnbäck utgår från Lenita Freidenvalls (2006) periodisering bestående av tre faser: 1920-1970 då ett fåtal kvinnor valdes in i riksdagen, 1970-1988 då en

minoritet kvinnor valdes in i riksdagen, samt 1994 till nutid då könsfördelningen kan beskrivas som jämn.

Bakgrunden till Stödstrumpornas politiska projekt kan alltså presenteras på olika sätt. Ulmanen godtar nätverkets problemformulering men beskriver det samtidigt som ett generationsprojekt; Törnqvist ser det som del av en större politisk diskurs i vilken nätverket spelade en viss roll; och Rönnbäck och Freidenvall sätter in nätverkets krav på ökad representation i ett längre historiskt perspektiv. En historiografiskt relevant randanmärkning är att *Nationalencyklopedins* artikel om Stödstrumporna är skriven av Agneta Stark, det vill säga en av nätverkets företrädare. Artikeln innehåller inga perspektiv från den forskning om Stödstrumporna som gjorts, utan nöjer sig med att kort referera till nätverkets egen historik.

Teoretisk ingång – intersektionalitet

Min analytiska ingång kan bäst beskrivas som ett slags intersektionalitet. Jag ansluter till Nira Yuval-Davis diskussion av begreppet i vilken intersektionalitet förstås som ett analytiskt förhållningssätt snarare än en teoretisk modell (Yuval-Davis 2006). Allt sedan begreppet lanserades i slutet av 1980-talet har det varit föremål för debatt. Kimberlé Crenshaw (1989, 1991) använde begreppet *intersectionality* som ett sätt att kritisera hur antirasism och feminism, genom att verka som två separata frihetsrörelser, negligerat svarta kvinnors situationer. Hon menade att den diskriminering som förekommer mot svarta kvinnor i det amerikanska samhället inte har begreppsliggjorts

inom vare sig antirasistisk eller feministisk praktik. Begreppet intersektionalitet konceptualiserar och bygger vidare på tidigare feministiska analyser som bland annat skärskådar de sätt som rasism och

Genomgående för de analyserade texterna är att ”vi” används i betydelsen ”vi kvinnor”, ”vi i Sverige” eller ”vi svenskar”.

kvinnoförtryck samverkar (se exempelvis Davis 1981; hooks 1981). På senare år har den intersektionella analysen utökats till att också innefatta andra maktasymmetrier i syfte att ytterligare kvalificera hur olika maktordningar går in i och interagerar med varandra i specifika situationer.

Nina Lykke (2003) har beskrivit intersektionalitet som en feministisk teoribildning med rötter i postmodern feminism, postkolonial feminism och black feminism. Det senaste decenniet har debatten om värdet av intersektionalitet fokuserat på vissa kunskapsteoretiska implikationer av begreppet. Det har bland annat handlat om hur olika kategorier konkret ska teoretiseras inom ramarna för intersektionalitet utan att det på ett förenklande sätt skapas en additiv lista (Carbin och Tornhill 2004; Lykke 2005; Nash 2008). Problemet kan exemplifieras med hjälp av själva begreppet *intersection* som på engelska betyder väggkorsning. Vägkorsningsmetaforen ger en bild av att kategorier är något som tillfälligt möts i en skärningspunkt för att

sedan färdas vidare på egen hand. Faran med denna metafor och med ett additivt närmande är att det missar hur kategorier interagerar i ett fortlöpande meningsskapande (Nash 2008).

Ett värde med begreppet är att det signalerar att analysen kommer att söka förklaringar utifrån flera olika perspektiv (jämför de los Reyes och Mulinari 2005). För att förstå och tolka diskussionen av Faludis *Backlash* är ett intersektionellt förhållningssätt behjälpligt. Det Sverige som framträder i texterna är genomsyrat av föreställningar kring kön, klass, etnicitet och nation. Som mest syns det i användningen av kollektiva pronomen ”vi” och i referenser till begreppet ”kvinna”. Boëthius förord till den svenska översättningen av *Backlash* utgör ett exempel på detta: ”Kvinnorna i Sverige hade satt sig i rörelse när det stod klart att kvinnorepresentationen i riksdagen minskat efter valet 1991 [...]” (Boëthius 1992: 7). Utan att föregripa den kommande analysen kan det konstateras att redan som en empirisk utsaga är uttalandet diskutabelt; långt ifrån alla kvinnor hade satt sig i rörelse.

Genomgående för de analyserade texterna är att ”vi” används i betydelsen ”vi kvinnor”, ”vi i Sverige” eller ”vi svenskar”. Som i Ulla Wikanders recension i *Twärtanten*: ”Jag skulle vilja säga att vi här hemma inte heller undgick att drabbas av bakslaget redan under åttiotalet och att debatterna om hur det bakslaget var utformat inte mer än börjat komma igång” (Wikander 1993b: 20). Tydligt i citatet är att kollektiva pronomen bär på information om kön och nation (Jansson med flera 2010, 2011). När

jag i det följande studerar hur Faludis bok diskuterades i olika feministiska fora är det därför viktigt att fråga sig om användningen av kollektiva pronomen synliggör en viss grupp kvinnor mer än någon annan. Min ståndpunkt är att språkliga konventioner som exempelvis användningen av kollektiva pronomen bidrar till att konstituera en "föreställd gemenskap" (Anderson 1993).

Intersektionalitet och den svårfångade kontexten

Det finns flera beröringspunkter mellan de två begreppen intersektionalitet och kontext. Båda syftar till att förstå fenomen utifrån en mångfald perspektiv. Det kan röra allt från tolkningar av författarskap till politiska argumentationer. Grundtanken är att inga företeelser uppstår i ett vakuum, utan att de är ett resultat av olika omständigheter och sammanhang. En viss företeelse är alltid förankrad i den tid och plats i vilken den uppkommer, av människor och institutioner, av trender och strömningar. Inom historisk forskning både i Sverige och internationellt har kontextbegreppet använts för att begripliggöra (historisera) en dåtida företeelse, för att beskriva den jordmån i vilken den växte fram (Gordon 2014; McMahan 2014).

Det finns emellertid ingen given metod för att avgöra vad som är en relevant kontext och inte. Den kontext som skrivs fram är alltid en konstruktion. Mest syns det i de fall då dåtida företeelser framställs som sammankopplade eller som uttryck för något gemensamt större, för en tidsanda (Holmqvist 2009: 130, passim). Sådana kontextuella förklaringar tenderar att ge

sken av en kausalitet som det sällan finns fog för, att osynliggöra de spänningar som existerar mellan olika företeelser och att göra motstridiga företeelser till uttryck för samma helhet. En angränsande problematik handlar om avgränsningar och urval. I en undersökning av till exempel ett författarskap anses författarens liv och leverne i regel vara en relevant kontext. Även om en kontextuell avgränsning därmed gjorts, står forskaren fortfarande inför en rad problem: Vilka aspekter av författarens liv ska anses viktiga att framhålla och hur ska de rangordnas? Författarens politiska åsikter, uppväxtår, kärleksrelationer, sjukdomar, sociala konflikter, etcetera – är de alla lika viktiga? Och hur relaterar de till varandra?

Den här texten ämnar kritiskt diskutera kontextkonstruktioner genom att undersöka hur en svensk kontext skrevs fram i texter som diskuterade Faludis *Backlash*. Som jag varit inne på sågs Faludis bok som användbar för att tolka svenska förhållanden. Men "svenska förhållanden" är inget som existerar i sig självt. Ett sätt att undersöka konstruktionen av kontext är att fråga vad som inte nämns, vad som faller utanför eller inte kvalificerar sig. Peter Burke (2002: 174, 175) beskriver en sådan metod genom frågan "what is not context?" och uttrycket "just out of focus". I en omskrivning kan det formuleras på följande sätt: Vad är inte ett exempel på svenskt bakslag? Vad är "nästan" ett exempel på svenskt bakslag?

En sista punkt gällande kontext som David Armitage (2014) framhåller är att kontextbegreppet emellanåt fungerat som ett slags metodologisk nationalism genom att kontexter framställs som inomnationella.

Trots att många begrepp (som backlash) har en påtagligt transnationell karaktär är det sällan som denna dimension uppmärksammas. I fallet *Backlash* var det i förstone bokens relevans för att tolka svenska förhållanden som uppmärksammades bland svenska skribenter. En tänkbar konsekvens av detta är att diskussionerna av boken därmed bidrog till att upprätthålla, eller rent av att förstärka, föreställningar om svenskhet.

Konstruktionen av den svenska kontexten

Utifrån det syfte och de teoretiska perspektiv jag redogör för ovan ska jag nu närma mig diskussionerna av Faludis bok i olika feministiska fora. Det finns två exempel på backlash i Sverige som de flesta skribenter enades kring. För det första, Stödstrumpornas påpekande om att kvinnorepresentationen minskat i riksdagen efter valet 1991, och för det andra att löneklyftorna ökat mellan kvinnor och män under 1980-talet. Så skriver Maria-Pia Boëthius i förordet till den svenska utgåvan:

Kvinnorna i Sverige hade satt sig i rörelse när det stod klart att kvinnorepresentationen i riksdagen minskat efter valet 1991, för första gången sedan svenska kvinnor fick rösträtt 1921. En anda av uppror spred sig när det uppenbarades att löneklyftorna mellan kvinnor och män ökat under hela åttiotalet. Vad var det som höll på att hända? (Boëthius 1992: 7)

Boëthius menade att *Backlash* erbjuder redskap för att tolka och förstå de problem som Stödstrumporna hade uppmärksammat. Ytterligare en tendens till bakslag såg Boëthius i det utrymme som abortmotståndare givits i svensk media. Boëthius frågade sig huruvida svensk media var lika benägna att hitta på falska trender och sprida förljugen statistik som sina amerikanska kollegor, och om de borgerliga partiernas framgång i valet gick att tolka som en tendens att tvinga kvinnor tillbaka till spisen (Boëthius 1992: 8).

I *Kvinnobulletinen* diskuterade Inga-Lisa Sangregorio i flera texter vad ett svenskt bakslag bestod i. Ett exempel såg hon i löneutvecklingen för sjukvårdsbiträden som fick sin lön sänkt med åtta procent under 1980-talet samtidigt som den genomsnittlige VD:n fick sin inkomst höjd med 90 procent, allt i fast penningvärde. I 1990-talets Sverige färgat av ekonomisk nedgång motiverades dessa lönesänkningar med argumentet att alla på ett solidariskt sätt måste ”dra åt svångremmen” (Sangregorio 1992a: 5). Sangregorio skriver: ”Det värsta är emellertid inte att löne- och förmögenhetsklyftorna ökat utan att de som haft makten över debatten lyckats få detta att framstå som rimligt och rättvist” (Sangregorio 1992a: 5). Denna bild av ett svenskt bakslag låg nära Faludis bok, där media ansågs spela en framträdande roll för att normalisera bakslaget.

Ulla Wikander formulerade i en amölan i *Tvärtanten* frågan ”Måste alltid ’tidsandan’ svänga?” och syftade på att bakslaget var en reaktion på 1970-talets progressiva samhällsklimat (Wikander 1993b: 20). Bakslaget i en svensk kontext såg Wikander i en nedbantad barnomsorg, stängda daghem och införandet av vårdnadsbidrag, en utveckling som föregåtts av samhällsdebatter som betonat kvinnan som moder. Enligt Wikander definierades kvinnan återigen som ”Den Andra”: ”Vi blir vad vi sägs vara, i högre grad än att vi äntligen får vara vad vi ’egentligen’ är. 1980-talets konstruktion av ’kvinnlighet’ har varit frenetisk och tryckt på det anorlunda [...]” (Wikander 1993b: 21). Vad gäller tidsandans svängning lokaliserade Wikander en potentiell aktör i svenska abortmotståndares lobbyverksamhet, som hade det uttalade målet att förändra människors attityd gentemot abort. Wikander nämnde Kristdemokraternas politik och den linje som presenterades i debattartiklar om att lagstiftningen om ”när livet börjar” borde ses över: ”De svenska kristdemokraterna gör oavbrutet små anfall mot kvinnans rätt till självbestämmande [...]” (Wikander 1993b: 22).

I *Kvinnovetenskaplig tidskrift* diskuterade Gertrud Åström (1993) huruvida det existerade ett bakslag i Sverige eller inte. Exempel på bakslag hittade hon i ett TV-program i vilket advokat Pelle Svensson fört fram åsikten att det är kvinnorörelsens fel att oskyldiga män döms för våldtäkt; i att det i Sverige återigen talas om kvinnorörelsen istället för om jämställdhetsarbete; och i att feminister i det offentliga samtalet

anses vara ”ohörsamma mot den allvarliga ekonomiska krisen som vi skapat genom våra tärande sysselsättningar och som vi förlänger och fördjupar genom våra ohemula krav” (Åström 1993: 77). Åström tyckte sig även se tendenser till att kvinnor ställs mot kvinnor i samhällsdebatten, där ”försök har gjorts att piska fram strid mellan hemarbetande och förvärvsarbetande [kvinnor] [...]” (Åström 1993: 77). Risk för en verklig splittring mellan kvinnor såg Åström emellertid i ökade klassklyftor snarare än i ideologiska motsättningar.

Stödstrumpornas antologi *Backlash i Sverige?* (Kvinnotribunalen 1993) innehöll flera texter som diskuterade vad som kännetecknade ett svenskt bakslag. En av nätverkets företrädare, Ebba Witt-Brattström, resonerade kring situationen inom högre utbildning. Det fanns något skevt med ett läge där majoriteten av studenterna var kvinnor, men bara sex procent av professorerna. Witt-Brattström skriver: ”Susan Faludi har lärt oss att ju starkare motstånd vi möter ju farligare är vi. Dvs. man kan mäta den faktiska framgång vår forskning har i samhället [...] på att vi behandlas som mindre vetande i akademiska sammanhang” (Witt-Brattström 1993: 61-62). Ett liknande resonemang fördes av Wikander i samma bok, nämligen att det går att se ”ett motstånd som hårdnar när kvinnor blir majoriteten av eleverna inom vissa ämnen” (Wikander 1993a: 52). Både Witt-Brattström och Wikander tolkade med andra ord bakslaget som ett slags motståndsmekanism som utlöses om kvinnor på allvar utmanar rådande könsmaktsordningar.

Vad nämns då inte som exempel på ett

svenskt bakslag? ”What is not context” eller vad är ”just out of focus”? Flera skribenter menade att tiden – kontexten, tidsandan – uppvisade tecken på att det pågick ett bakslag även i Sverige. Sangregorio (1992a: 5) beskrev riksdagsvalet 1991 som en framgång för ”de mest manschauvinistiska partierna” och Wikander (1993b: 22) uttryckte det som att ”[d]e reaktionära vindarna blåser snålt mot kvinnors självständighet [...]”. Dessa två utdrag är på många sätt typiska för hur ett svenskt bakslag framställdes, det vill säga motreaktionen tolkades vanligen i termer av kön medan referenser till andra perspektiv, såsom klass, etnicitet och sexualitet, var sällsynta. Enstaka försök att förankra bakslaget i vidare förtrycksordningar förekom dock, till exempel i Sangregorios och Åströms påpekanden om klassklyftor. Åström var också den enda att framhålla att bakslaget var bärare av en ”rasistisk ådra” (Åström 1993: 78). Detta var emellertid inte en karaktärisering av svenska förhållanden, utan refererade till det amerikanska bakslaget. Det är först i retrospektiv som det gjorts kopplingar mellan rasistiska och antifeministiska strömningar i Sverige (Stark 1997: 228).

”[D]e mest manschauvinistiska partierna” får antas vara Kristdemokraterna och Ny demokrati, om inte annat för att de hade störst andel män i sina riksdagsgrupper (SCB 1993). Kristdemokraterna nämns i diskussionerna om ett svenskt bakslag, men Ny demokrati nämns inte. Överhuvudtaget är det ingen i detta sammanhang som resonerar kring de rasistiska och högerpopulistiska strömningarna i Sverige i början av 1990-talet. Ny demokratis profilfrågor

rörde asyl- och invandringspolitiken och högt upp på partiets dagordning stod att kraftigt begränsa antalet människor som beviljas asyl och att invandrare som döms för allvarliga brott ska utvisas. Samtidigt spreds en våg av hatbrott mot flyktingar och invandrare runt om landet som tog sig uttryck i misshandel, trakasserier och mordbränder. Under åren 1990-1994 polisanmäldes 497 allvarliga attentat med rasistiska eller främlingsfientliga förtecken, varav 195 attentat mot flyktingförläggningar, 263 angrepp mot flyktingar i samhället och 39 korsbränningar, det vill säga demolering av religiösa symboler (Tamas och Blombäck 1995). Min fråga är om dessa rasistiska och högerpopulistiska fenomen också kan betraktas som exempel på backlash. I sådana fall, är de exempel på samma reaktionära bakslag som beskrivs i Faludis bok eller är de separata fenomen som avgränsar sig mot bakslaget mot kvinnor?

Åström (1993) var den enda i de analyserade fora som i samtiden gjorde en koppling mellan rasism och bakslag, även om det inte var svenska förhållanden hon direkt uttalade sig om. Jag menar att Åströms påpekande bildar ett exempel på kontext som var ”just out of focus”, att det var ett angränsande fenomen som ”nästan” tolkades som ett uttryck för backlash i Sverige. Varför sågs inte de rasistiska och främlingsfientliga strömningarna som konkreta exempel på backlash i samtiden? Ett tänkbart svar är att skribenterna inte betraktade rasism som del av en feministisk problemformulering, liknande Crenshaws (1989, 1991) observation att antirasism och feminism traditionellt fungerat som

två separata frihetsrörelser. Som tidigare nämnts menar Crenshaw att feminism traditionellt riktat fokus mot vita kvinnor och att antirasism riktat fokus mot svarta män. Resultatet har blivit att de två rörelsernas politiska projekt hållits isär och att svarta kvinnors situationer förblivit osynliggjorda och underteoretiserade. Crenshaws påpekande är relevant i analysen av diskussioner om Faludis bok i olika feministiska fora: Frånvaron av referenser till de rasistiska och högerpopulistiska strömningarna i Sverige förstärker gränserna mellan feminism och antirasism.

Användningen av motbilder

En återkommande formulering bland de som skrev om *Backlash* är följande: "Sverige är inte USA" (Sangregorio 1992a: 4); "Sverige är *inte* USA" (Boëthius 1992: 7, kursiv i original); "En motreaktion, en backlash, i Sverige har till stora delar helt andra utgångspunkter än i USA" (Åström 1993: 78); "Så otäckt som i USA är det väl inte i Sverige?" (Wikander 1993b: 20). Jag uppfattar uttrycket "Sverige är inte USA" som ett slags typexempel på Ferdinand de Saussures (1970: 152) negativa lingvistik, där ett fenomen får mening genom referens till dess motsats, till vad det inte är (se även Derrida 1982: 13). För den som önskar definiera Sverige skulle ett rimligt svar enligt denna modell vara "inte USA". Vad är det då som ansågs finnas i USA som inte fanns i Sverige? Alternativt, vad var det som gjorde amerikanska och svenska förhållanden svåra att jämföra?

Framförallt framställdes USA som värre än Sverige: abortmotståndarna var

militantare, de sociala skyddsneten svagare, rättigheterna till föräldraledighet knappare, möjligheterna till barnomsorg färre, den misogynya ryktesspridningen i media grövre, och så vidare. Som Åström (1993: 78) sammanfattar det: "Många av de krav som kvinnor där [i USA] för fram och slåss för genomfördes i början av 70-talet hos oss [i Sverige] [...]". Som flera skribenter uttryckte det kunde det svenska bakslaget inte mäta sig med det amerikanska originalet. Trots att Stödstrumporna i antologin *Backlash i Sverige?* rätade ut frågetecknet och utropade att det inte längre var någon tvekan "1990-talet är ett bakslag för kvinnorna i Sverige", var en genomgående uppfattning att det svenska bakslaget inte hade samma dignitet som dess amerikanska motsvarighet (Kvinnotribunalen 1993: 9). Jag menar att medvetenheten om att svensk jämställdhets- och välfärdspolitik var mer progressiv bidrog till en nyanserad diskussion och till påpekandet att det svenska bakslaget inte var lika entydigt.

Viljan att använda *Backlash* bland olika feministiska fora var likafullt stor. Ett sätt att framhäva dess relevans var att framhålla att den kunde användas för att upptäcka tendenser till bakslag och tidigt motarbeta dem:

Det amerikanska samhället är inte direkt jämförbart med det svenska, men kanske kan kvinnoofentligheten i det politiska spelet och nedskärningarna i USA, som framförallt drabbar kvinnorna, bli en varningssignal som hjälper oss att förhindra att situationen inte blir lika alarmerande i Sverige. Eller är den redan det? (Pelenius 1993: 42)

Formuleringar i stil med denna var tydligt påverkade av Boëthius slutsats om bokens bäring på svenska förhållanden: ”När man läst denna bok känner man sig stridsberedd, beredd att stoppa motreaktionen innan den ens får fäste i Sverige” (Boëthius 1992: 9).

Åström var den som var mest reserverad till Faludis relevans för tolkningen av svenska förhållanden och menade att det som tolkats i termer av bakslag snarare var ”motstridiga politiska inriktningar som det bäddades för på 80-talet” (Åström 1993: 78). Självklart fanns det tendenser till bakslag, men den övergripande trenden var ändå en fortsatt förankrad jämställdhetspolitik med ”högt ställda och tidsbestämda mål [...]” (Åström 1993: 78). Åströms slutsats anslöt även den till Boëthius förord; Faludis bok var viktig för att den bidrog med en analytisk blick som hjälpte till att lägga märke till tendenser till bakslag, och med tanke på framgångarna för svensk jämställdhetspolitik fanns det mycket att förlora. Det var därför viktigt att hålla varje angrepp mot kvinnors ställning stången (Åström 1993: 78).

Det intressanta med talet om att ”Sverige är inte USA” är att det både konstruerar Sverige som något annat samtidigt som det skapar en anknytning mellan länderna. Det är ett slags dubbelhet som pendlar mellan att förstärka gränser och luckra upp dem. Ett exempel på detta är Boëthius förord där hon först understryker att Sverige inte är USA, den politiska strukturen är annorlunda och ”kvinnorna i Sverige har i alla fall på papperet en starkare ställning [...]” (Boëthius 1992: 7). Sedan byter hon perspektiv och räknar upp en lång rad amerikanska företeelser som existerar även i Sverige; film, mode, TV-program, tidningar, skönhetsprodukter, böcker, trender, strömningar – ja, Sverige är ett ganska USA-influerat land när allt kommer omkring.

En effekt av att Sverige på samma gång separeras från och sammankopplas med USA är att definitionen av nation blir plastisk. Den bild av Sverige som presenteras bygger visserligen på sakliga iakttagelser, det finns både likheter och skillnader mellan länderna. Likafullt blir det tydligt att bilden av Sverige kan presenteras på flera olika sätt, det går att sätta samman händelser och strömningar på olika sätt, kontexten kan konstrueras olika, olika delar kan ges olika betoning.

Å ena sidan är det uppenbart att en alltför stark betoning på svensk jämställdhet hade inneburit en kontraproduktiv kontextkonstruktion för den som önskade argumentera för att svenska kvinnor befann sig i ett bakslag. Å andra sidan var det svårt att bortse från att Sverige hade en relativt framgångsrik jämställdhetspolitik och att en ensidig betoning på bakslaget riskerade att inte uppfattas som trovärdig. Ett sätt att analytiskt beskriva denna balansgång är att kontextkonstruktionerna förhandlade idéer om nation och kön. Snarare än att se kontext som något som existerar oberoende av texterna, kan detta

framskrivande av kontext ses som ett slags aktiv föreställningshandling. Som Nira Yuval-Davis och Marcel Stoetzler (2002: 331) uttrycker det: "We need a notion of the nation before we can determine if the people we meet belong to it or not".

Även om bakslaget ansågs finnas i både Sverige och USA var det framförallt olikheter mellan länderna som betonades, att svenska och amerikanska förhållanden skilde sig åt. En konsekvens av denna särhållning var att USA gjordes till en motbild. Förhållandena i USA var inte bara annorlunda – de var sämre. Sangregorio (1992a: 4) skriver det rakt ut: "Vi har (ännu!) en oerhört mycket bättre socialpolitik och 'familjepolitik' [än USA]". Resultatet blev att Sverige framstod som en förebild, som relativt bättre. Därutöver förlade det bakslaget någon annanstans, antingen som något som existerade i USA men inte i Sverige, eller som något som var importerat från USA och inte var en naturlig del av Sverige. Jag tänker att referenser till Sveriges jämställdhetspolitik, barnomsorg och föräldraförsäkring i det här sammanhanget fungerar som ett slags "symboliska performans" (McClintock 1993; Yuval-Davis och Stoetzler 2002: 334). Jämte flaggan, nationalsången och kartan blir jämställdhetspolitik, barnomsorg och föräldraförsäkring framträdande ingredienser i skapandet av Sverige.

Faludis bok är amerikansk och undersöker amerikanska förhållanden. I olika feministiska fora i Sverige användes boken för att sätta ord på en rad tendenser i samtiden, framförallt de tendenser som Stödstrumporna uppmärksammade och

reagerade mot. Det är emellertid tydligt att en effekt av att överta ett begrepp som syftade till att beskriva amerikanska förhållanden var att de svenska problemen framstod som mindre allvarliga. Dessutom kunde roten till problemet förläggas någon annanstans. Som Edward W. Said (1993) framhållit följs stereotypa bilder av andra kultursfärer alltid av stereotypa bilder av den egna kultursfären. Detta får antas vara fallet även i de bilder av Sverige och USA som presenterades i de texter som behandlade Susan Faludis *Backlash*.

Avslutande diskussion

Antagandet i Faludis bok att 1980-talet hade kännetecknats av ett bakslag mot kvinnor och mot kvinnorörelsens framsteg utgjorde grunden för hur ett svenskt bakslag diskuterades. Som jag tidigare nämnt anslöt sig Stödstrumporna i *Backlash i Sverige?* till Faludis antagande redan i första meningen där de skriver: "Det är inte längre någon tvekan om saken – 1990-talet är ett bakslag för kvinnorna i Sverige" (Kvinnotribunalen 1993: 9). Andra skribenter uttalade sig mer försiktigt och talade om hur boken kunde användas för att se tendenser till bakslag och motarbete dessa. Jag har i den här texten velat diskutera vad som menades med "svenska förhållanden", det vill säga vilka sammanhang som framhölls som exempel på backlash i Sverige. Därigenom har tanken varit att visa hur kontext är något som skapas aktivt, något som skrivs fram. Jag vill avsluta med några reflektioner som visserligen har bäring på de undersökta texterna, men som är litet mer allmänt hållna.

Boëthius skrev i förordet till *Backlash* att "[k]vinnorna i Sverige hade satt sig i rörelse när det stod klart att kvinnorepresentationen i riksdagen minskat efter valet 1991 [...]" (Boëthius 1992: 7). I detta exempel och på andra håll talades det generellt om kvinnor, det vill säga det var ställningen för alla inom kategorin kvinna i Sverige som ansågs berörda av bakslaget. Ur ett intersektionellt perspektiv är det relevant att fråga sig vem eller vilka som faller innanför respektive utanför begreppen "kvinna" och "svensk". För det mesta är det tydligt vilka som avses: Stödstrumporna och Boëthius talade om löneklyftor mellan kvinnor och män och kvinnorepresentationen i riksdagen. Fokus i deras exempel låg alltså på förvärvsarbetsande kvinnor och på folkvalda politiker. Sangregorio talade om kvinnor i den offentliga sektorn och om deras löneutveckling och Åström nämnde hemarbetande och förvärvsarbetsande kvinnor. De två sistnämnda skribenterna anlade med andra ord ett visst klassperspektiv i referensen till "kvinna" och "svensk". Witt-Brattström och Wikander skrev om kvinnor inom akademien och tolkade bakslaget som en mekanism som utlöses då kvinnorna på allvar utmanar könsmaktsordningar. Flera skribenter nämnde Kristdemokraternas intåg i riksdagen och partiets reaktionära uttalanden om aborträtten som exempel på tendenser till bakslag.

Ett perspektiv som saknades i diskussionerna av ett svenskt bakslag är etnicitet. Det betyder emellertid inte att texterna undgick att reproducera föreställningar om etnicitet – uttalanden om Sverige och vad som är svenskt förekom talrikt. Paulina de los

Reyes (2002) hör till dem som skarpast kritiserat svensk feminism och tidig kvinnoforskning för att inte tillräckligt diskutera och teoretisera motsättningar och maktrelationer som existerar mellan kvinnor. Enligt de los Reyes har svensk feminism och tidig kvinnoforskning till stor del förbisett hur könsstrukturer samverkar och byggs upp av andra strukturer såsom etnicitet och klass. En bidragande faktor till upprättandet av en sådan ordning är hur kollektiva pronomen "vi" används. Genom uttryck i stil med "vi svenska kvinnor" förmedlas en bild av kollektivet som något enhetligt, ett antagande som är problematiskt både analytiskt och empiriskt (Jansson med flera 2011). Som de los Reyes framhåller är det ofta olika typer av invandrarpositioner som exkluderas genom denna typ av språkbruk.

Eftersom ingen av texterna explicit uppmärksammade etnicitet i konstruktionen av ett svenskt bakslag eller i relationen till begreppen "svensk" och "kvinna" blir det särdeles viktigt att reflektera över vilka urval som skribenterna gör och varför. Ett sätt att närma sig problematiken är att fråga sig vilka kopplingar det finns mellan skribenternas klass- och etnicitetspositioner och de ämnen som behandlas. Är det exempelvis en slump att Ebba Witt-Brattström och Ulla Wikander diskuterar backlash inom universitetsvärlden samtidigt som de är högutbildade akademiker? Eller att Stödstrumpornas primära samhällskritik rörde kvinnorepresentation i riksdagen varpå några av de mest framträdande Stödstrumporna åtog sig uppdrag åt regeringen efter valet 1994? (Ulmanen 1998: 67)

Jag ser det inte som en tillfällighet att

det var just könsstrukturer inom universitetsvärlden och kvinnorepresentationen i riksdagen som fick en framskjuten plats i konstruktionen av ett svenskt bakslag. Ruth Frankenberg (1993: 228f) har beskrivit denna urvalsprocess som "the normative space", där normaliseringen av vilka ämnen som anses viktiga att diskutera tenderar att sammanfalla med privilegierade samhällsgruppers intressen. Därigenom upprättas gränser gentemot samhällsgrupper med mindre makt och inflytande. Konsekvensen blir att det skapas en sluten ekonomi mellan ett antal privilegierade positioner som, trots att de är inbördes hierarkiskt ordnade, fungerar exkluderande gentemot mindre privilegierade positioner (jämför Derrida 2003: 76f). Det finns en överhängande risk att begrepp som "kvinna" och "svensk" blir uttryck för en hegemonisk förståelse av begreppen och att de tenderar att beteckna personer tillhörande en privilegierad samhällsgrupp.

Det vore dock förenklande att säga att skribenterna gjorde något fel genom att välja ämnen som låg nära deras egna positioner. Snarare bör den slutna ekonomin mellan olika privilegierade positioner förstås som en reglerande struktur som styr vilka ämnen som kan aktiveras och inte. Konstruktionen av vilka frågor som ansågs primära i diskussionen om ett svenskt bakslag måste vägas mot de ämnen och exempel som inte gavs utrymme, vad jag försökt synliggöra genom frågan "what is not context?" och uttrycket "just out of focus".

Med detta sagt har jag inte glömt att exempelvis Sangregorio och Åström skrev om kvinnor i offentlig sektor och om klassklyftor. Det finns i konstruktionen av ett svenskt bakslag flera exempel på kontexter som var "just out of focus", det vill säga exempel som inte betonades som huvudsakliga men som ändå antydde i beskrivningarna. Detta är extra tydligt i den historik över Stödstrumporna som Agneta Stark skrev tre år efter valet 1994. Här försvarades nätverkets fokus på privilegierade kvinnor med argumentet att kvinnor i de lägre klasserna "at least have votes" (Stark 1997: 241). Nätverkets val att fokusera på kvinnor i politiken och att verka för att öka kvinnors inflytande på politiska maktarenor framställdes därmed som en medveten strategi. Intressant är att denna strategi fick stor betydelse för hur Faludis bok diskuterades i olika feministiska fora och hur den användes för att sätta ord på svenska förhållanden.

TACK

Jag vill tacka Peter Bennesved för kommentarer på ett första utkast till den här artikeln. Hans synpunkter gällande disposition och argumentation har bidragit till att förtydliga artikeln avsevärt. Tack också till de tre anonyma granskarna för insiktsfull och engagerad kritik av såväl innehåll som form.

Referenser

- Anderson, Benedict (1993) *Den föreställda gemenskapen. Reflexioner kring nationalisms ursprung och spridning*. Göteborg: Daidalos.
- Armitage, David (2014) "The International Turn in Intellectual History", McMahon, Darin M. och Moyn, Samuel (red) *Rethinking Modern European Intellectual History*. New York: Oxford University Press.
- Arrhenius, Sara (1992) "Hur ser den svenska backlashen ut?", *Aftonbladet* 25 november 1992.
- hooks, bell (1981) *Ain't I a Woman. Black Women and Feminism*. Boston: South End Press.
- Boëthius, Maria-Pia (1992) "Förord", Faludi, Susan *Backlash. Kriget mot kvinnorna*. Stockholm: Norstedts.
- Burke, Peter (2002) "Context in Context", *Common Knowledge* 8(1): 152-177.
- Carbin, Maria och Tornhill, Sofie (2004) "Intersektionalitet: Ett oanvändbart begrepp?", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 25(3): 111-114.
- Crenshaw, Kimberlé (1989) "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics", *The University of Chicago Legal Forum* 140: 139-167.
- Crenshaw, Kimberlé (1991) "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and the Violence Against Women of Color", *Stanford Law Review* 46(6): 1241-1299.
- de los Reyes, Paulina (2002) "Det problematiska systerskapet. Om svenskhet och invandrarskap inom svensk genushistorisk forskning", Knocke, Wuokko, de los Reyes, Paulina, Molina, Irene och Mulinari, Diana (red) *Maktens (o)lika förklådnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige. En festskrift till Wuokko Knocke*. Stockholm: Atlas.
- de los Reyes, Paulina och Mulinari, Diana (2005) *Intersektionalitet: Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber.
- de Saussure, Ferdinand (1970) *Kurs i allmän lingvistik*. Staffanstorps: Cavefors.
- Derrida, Jacques (1982) "Différance", Derrida, Jacques (red) *Margins of Philosophy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Derrida, Jacques (2003) *Marx spöken. Skuldstaten, sorgearbetet och Den nya internationalen*. Göteborg: Daidalos.
- Edenheim, Sara (2010) "Några ord till mina kära mödrar, ifall jag hade några", *Tidskrift för genusvetenskap* (4): 108-118.
- Faludi, Susan (1991) *Backlash. The Undeclared War Against American Women*. New York: Crown Publishing Group.
- Faludi, Susan (1992) *Backlash. Kriget mot kvinnorna*. Stockholm: Norstedt.
- Frankenberg, Ruth (1993) *White Women, Race Matters. The Social Construction of Whiteness*. London: Routledge.
- Freidenvall, Lenita (2006) *Vägen till Varannan damernas. Om kvinnorepresentation, kvotering och kandidaturval i svensk politik 1970-2002*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Ganetz, Hillevi (1992) "Några ord till min kära storasyster ... om jag hade någon", *Bang* (4): 42-43.
- Glans, Kay (1993) "Teoretiska bakslag", *Svenska Dagbladet* 14 mars 1993.

- Gordon, Peter E. (2014) "Contextualism and Criticism in the History of Ideas", McMahon, Darrin M. och Moyn, Samuel (red) *Rethinking Modern European Intellectual History*. New York: Oxford University Press.
- Holmqvist, Bosse (2009) *Till relativismens försvar. Några kapitel ur relativismens historia: Boas, Becker, Mannheim och Fleck*. Stockholm: Symposion.
- Jansson, Maria, Wendt, Maria och Åse, Cecilia (2010) "Den nationella väven - introduktion", Jansson, Maria, Wendt, Maria och Åse, Cecilia (red) *Den nationella väven. Feministiska analyser*. Lund: Studentlitteratur.
- Jansson, Maria, Wendt, Maria och Åse, Cecilia (2011) "Tre nyanser av Sverige", Sainsbury, Diane och Soyninen, Maritta (red) *Kön, makt, nation. Tillägnad Maud Eduards*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Kvinnotribunalen (1993) *Backlash i Sverige?* Stockholm: Norstedts.
- Lindén, Claudia (2012) "Ur led är feminismens tid: Om tidsmetaforer, otidsenlighet och gengångare i feministisk historieskrivning", *Tidskrift för genusvetenskap* 33(3): 5-25.
- Lundgren, Caj (1992) "Nyfeministiska tankar i Moderna Tider", *Svenska Dagbladet* 18 december 1992.
- Lykke, Nina (2003) "Intersektionalitet: Ett användbart begrepp för genusforskningen", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 24(1): 47-56.
- Lykke, Nina (2005) "Nya perspektiv på intersektionalitet: Problem och möjligheter", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 26(2-3): 7-17.
- Lykke, Nina (2012) "Generationsfeminisme - nej tak!", *Tidskrift för genusvetenskap* 33(3): 27-32.
- McClintock, Anne (1993) "Family Feuds: Gender, Nationalism and the Family", *Feminist Review* (44): 61-80.
- McMahon, Darrin M. (2014) "The Return of the History of Ideas?", McMahon, Darrin M. och Moyn, Samuel (red) *Rethinking Modern European Intellectual History*. New York: Oxford University Press.
- Nash, Jennifer C. (2008) "Re-thinking Intersectionality", *Feminist Review* 89(4): 1-15.
- Ney, Birgitta (1992) "Kvinnans nya roll", *Svenska Dagbladet* 19 augusti 1992.
- Pelenius, Linda (1993) "Avslöjande tegelsten", *Hertha* 80(1): 42.
- Rubin, Birgitta (1992) "Kvinnans bakslag", *Dagens Nyheter* 2 oktober 1992.
- Rönnbäck, Josefin (2010) "'Utan kvinnor inget folkstyre': En historisk exposé över kampen för ökad kvinnorepresentation i Sverige", *Tidskrift för genusvetenskap* 31(3): 61-89.
- Said, Edward W. (1993) *Orientalism*. Stockholm: Ordfront.
- Sangregorio, Inga-Lisa (1991a) "Efter gubbaalet", *Kvinnobulletinen* 21(3): 4-5.
- Sangregorio, Inga-Lisa (1991b) "Jättehemligt", *Kvinnobulletinen* 21(4): 4-5.
- Sangregorio, Inga-Lisa (1992a) "Backlash modell Sverige", *Kvinnobulletinen* 22(4): 4-5.
- Sangregorio, Inga-Lisa (1992b) "Dags för kvinnoparti?", *Kvinnobulletinen* 22(1): 4-5.
- Sangregorio, Inga-Lisa (1993) "Kriget mot feminismen", *Kvinnobulletinen* 23(4): 14-17.
- SCB (1993) *På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet 1993*. Stockholm: Funktionen för jämställdhetsstatistik, Statistiska centralbyrån.
- Stark, Agneta (1997) "Combating the Backlash: How Swedish Women Won the War", Oakley, Ann och Mitchell, Juliet (red) *Who's Afraid of Feminism? Seeing Through the Backlash*. London: Hamish Hamilton.

Tamas, Gellert och Blombäck, Robert (1995) *Sverige, Sverige, fosterland. Om ungdom, identitet och främlingskap*. Stockholm: Liber utbildning.

Törnqvist, Maria (2006) *Könspolitik på gränsen. Debatterna om varannan damernas och Thamprofessorerna*. Lund: Arkiv.

Törnqvist, Maria (2007) "Varannan damernas väg till riksdagen: En romantisk historia", *Tidskrift för genusvetenskap* 28(4): 25-46.

Ulmanen, Petra (1998) *(S)veket mot kvinnorna och hur högern stal feminismen*. Stockholm: Atlas.

Wikander, Ulla (1993a) "Kvinnorna och forskningen", Kvinnotribunalen (red) *Backlash i Sverige?* Stockholm: Norstedts.

Wikander, Ulla (1993b) "Varför har motståndet mot kvinnors emancipation blivit så starkt under 80-talet?", *Tvärtanten* (3): 20-22.

Witt-Brattström, Ebba (1993) "Vi vill ha halva makten över hela forskningen", Kvinnotribunalen (red) *Backlash i Sverige?* Stockholm: Norstedts.

Yuval-Davis, Nira (2006) "Intersectionality and Feminist politics", *European Journal of Women's Studies* 13(3): 193-209.

Yuval-Davis, Nira och Stoetzler, Marcel (2002) "Imagined Boundaries and Borders: A Gendered Gaze", *European Journal of Women's Studies* 9(3): 329-344.

Åman, Johannes (1993) "Backlash - även i Sverige?", *Dagens Nyheter* 10 mars 1993.

Åström, Gertrud (1993) "Redskap för analys får oss att formulera vad vi uppnått", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 14(2): 75-78.

Nyckelord

Backlash, Susan Faludi, kontextskapande, intersektionalitet, Stödstrumporna, nation

Daniel Nyström

Institutionen för idé- och samhällsstudier

Umeå universitet

901 87 Umeå

E-post: daniel.nystrom@umu.se